

PREDGOVOR DRUGOM, PROŠIRENOM IZDANJU

Igor Mandić rođen je 1939. u Šibeniku. Klasičnu gimnaziju završio je u Splitu, a komparativnu književnost diplomirao 1963. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Od studentskih dana objavljuje kritičke radove, a sredinom šezdesetih opredelio se za svestrano i intenzivno medijsko delovanje (sarađujući maltene u svim novinama, nedeljnicima i revijama ondašnje SFRJ, posebno produbljujući kontakte s beogradskom scenom). Od 1971. do danas objavio je dvadesetak knjiga kritika, eseja i polemičkih zbirki raznorodne tematike – od književne kritike do fenomena svakidašnjeg života, feminizma i masovne kulture uključujući i pohvalu gastro-enologije i erotizma. Knjiga *Za našu stvar. Agonija postkomunizma u Hrvatskoj 1990-1999*, kao niz polemički intoniranih feljtona i eseja nastalih istovremeno s događajima koji su ih isprovocirali, tematizirana je prema metaforičkim naslovima i svojom budnošću i kritičnošću pogotovo danas pomaže razmicanju zastora pred jednom (nacionalističkom) iluzijom.

Knjiga objavljena u saradnji sa izdavačkom kućom "Konzor" iz Zagreba.

Izdavački program Biblioteke XX vek za 2001. godinu uživa podršku Fonda za otvoreno društvo.

Korice
Ivan Mesner

Došlo neko takvo vrijeme, da se moja malenkost osjeća kao da je obrala bostan iliti da se našla u nebranu grožđu (kako dvojim razumije li još itko u današnjem elektronskom okružju ove narodske izreke iz vremena petrolejsko-zemljoradničkoga, hitam ih "prevesti": obje hoće reći, da je netko loše prošao, tj. nastradao i/ili da se našao u neprilici). Naime, u prilici sam predgovorom popratiti prvo inozemno/inostrano izdanje jedne svoje knjižice, što je za mene koliko kompliment, toliko i nelagoda. Zahvaljujući poduzetništvu dvaju nakladnika/izdavača s jedne i s druge strane novouspostavljenih međudržavnih granica ("Biblioteke XX vek" iz Beograda, SRJ i "Konzora", Zagreb, RH), ova se "Agonija postkomunizma u Hrvatskoj 1990.-1999.", nakon prvoga, izvornoga izdanja (Zagreb, 1998.) sada preobjavljuje u novom, proširenom izdanju u književno-kulturološkom okružju Srbije/SRJ (što mi je drago), ali ipak kao djelo jednoga "stranoga" autora (što mi je neugodno).

Kako mogu biti "stranac" u jednom te istome, zajedničkome nam jeziku, na kojem shvaćanju i stavu ustrajavam, usprkos tome što kojekakvi politikanti i čistunci s obje strane nastoje posljednjih godina ne samo "razdružiti" nego doslovno raspolutiti i definitivno razdvojiti ovaj jezik, koji su oduvijek "Hrvati nazivali hrvatskim, a Srbi srpskim jezikom" (da se pozovem na Miroslava Krležu)! Jer, bez

obzira na "razlikovnosti" i na "varijante", ovaj je naš jezik (hrvatsko-srpski i/ili srpsko-hrvatski) odavno i definitivno ubilježen u lingvistički atlas kao jedan od onih koji pripadaju: a) Južnoj grupi sa staroslavenskim (izumrlim) i dalje bugarskim, makedonskim i slovenskim; a koja sa Istočnom i Zapadnom grupom čini I Slavenski ogranak IV Baltičko-slavenske grane indoevropskih jezika! Tu nepobitnu "registraciju" ne mogu u pitanje dovesti bilo kakva izmotavanja, pa će tako i hrvatski jezikoslovac Dalibor Brozović još 1971. godine u tekstu "Deset teza o hrvatskom jeziku" lijepo objasniti sljedeće: "Sa stanovišta usporedne slavenske gramatike i usporedne slavenske dijalektologije hrvatski dijalekti, zajedno s muslimanskim, crnogorskim i srpskim dijalektima, čine u južnoslavenskoj jezičnoj skupini užu zajednicu, koju u stručnoj terminologiji možemo nazvati jezikom-dijasistemom (u svakodnevnom govoru i u starijoj terminologiji "narodni jezik"). Kako za taj jezik-dijasistem nema pogodna imena, uobičajio se u jezičnoj znanosti naziv "hrvatsko-srpski", ili posve istoznačno, s obratnim poretom "srpsko-hrvatski". Opstojnost hrvatsko-srpskog dijasistema samo je uskoznanstvena lingvistička činjenica..." (Te teze, iznesene na jednom predavanju 1971., cjelovito su objavljivane kasnije, u nekoliko navrata, i to 1986., 1990. i 1991., a ovdje ih navodim kako su prenesene u brošuri "Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika – građa za povijest Deklaracije", treće izmijenjeno i dopunjeno izdanje, "Matica hrvatska", Zagreb, 1997.)

Dakle, budući da D. Brozović, čak i u ovoj potonjoj dokumentarno-obljetničkoj brošuri, povodom obilježavanja dvadesetogodišnjice Deklaracije (1967.-1997.), kao i danas relevantne preštampana svoje "teze" iz 1971. godine, rado ću se povinovati njegovom autoritetu i ponoviti da je "opstojnost hrvatsko-srpskoga dijasistema... uskoznanstve-

na lingvistička činjenica", ali ću izostaviti ono da je to "samo" (!?) činjenica, jer mi nije ni na kraj pameti uzviknuti "to gore po činjenice"!

Dakle, ako prema D. Brozoviću (citirano djelo) "može-mo govoriti o standardnoj novoštokavštini kao o apstraktnome standardnom jeziku na koji se svode svi konkretni, realno postojeći novoštokavski standardni jezici na području hrvatsko-srpskoga jezika – dijasistema", onda ne shvaćam kako bi se "Za našu stvar" moglo tretirati kao knjigu "stranoga" pisca za srpsko čitalačko okružje. To prije, kako je već odavno u navedenim tezama naglasio isti D. Brozović, "ta činjenica ima neosporno znanstvenu vrijednost, a praktična joj se važnost očituje u odsutnosti potrebe za prevodjenjem (tj. postoji gotovo potpuna međusobna razumljivost, a u nekim od slučajeva kada se tekstovi inače prevode, u okviru standardne novoštokavštine oni se naravno jezično prilagođuju)."

Oslobođen potrebe da budem "prevodjen", a nemajući razloga da budem "prilagođavan", sada se tekst ove moje knjige (pre)objavljuje "samo" kao činjenica postojanja u jednom istom i obostrano razumljivome jezičkom mediju – razdijeljenome višom silom u nekoliko novonastalih država – prvenstveno sa željom da dosegne i one čitateljske krugove koji nisu mogli doći do prvoga izdanja (opet zbog više sile), ali koji za pisanje moje malenkosti iskazuje stanovito zanimanje (zajamčeno mi na osnovu mogega dugogodišnjeg surađivanja u raznoraznim srpskim medijima, kao i odjeku mojih knjiga objavljenih u Beogradu, kao što su bile: "Principi krimića", 1985., "Zbogom, dragi Krleža", 1988. i "Romani krize", 1996.).

Pojavljujući se sada kao dvojako, beogradsko-zagrebačko izdanje, "Za našu stvar" ima čak i sitnu dodatnu ambiciju, da možda sugerira način na koji se dvije duboko srodne kul-

ture – do prekjucher pod istom ideološkom kapom i "bratski jedinstvene", a potom "prljavim i nametnutim" ratom (kako se govorilo i pisalo na obje strane!) razdvojene i formalno-pravnim postupcima, više ili manje pod međunarodnom prisilom, učinjene međusobno "stranim" – napokon i barem u trećem mileniju mogu mirno "integrirati".

Jer, zar nismo cijelo prohujalo desetljeće XX. stoljeća – dok smo s jedne i s druge strane proživljavali takozvani postkomunizam – jedni drugima virili preko plota?! Da smo samo "virili", kao zavidni susjedi, jedni drugima u lonac, postelju i novčanik (što ionako nije pristojno), ne bi bilo ni po jada, ali smo i "dobacivali", ne samo verbalne uvrede, nego i sredstva teže povrede. Ubojito razdvajanje našega južnoslavenskoga entiteta – separatistički potaknuto iznutra, ali uvelike nadahnuto i potpomognuto izvana – bilo je zakamuflirano navodno "višim" ideološkim posebnostima hrvatskoga i srpskoga "postkomunizma". Cinički majstori obmana proturili su shvaćanje kako su to trebala biti dva razdvojena putića – izvorno potekla iz oprečnih "civilizacijskih krugova" – na kojima su razjedinjeni narodi trebali sretno napredovati sve do zajedničkog utapanja u veliku međunarodnu zajednicu. Cilj je, dakle i navodno, bio isti i zajednički, samo što su sredstva na tome putu bila različita, a slabo se ili nikako uviđalo da ovdašnji "postkomunizam" ni u jednom slučaju nije bio bitni napredak, već da je to bila i ostala, kao pojam, tek najuobičajenija vremenska odrednica iliti puki razvoj (događaja). Zatočeni u svojim novonastalim feudima, dobro zabarikadiranim svim mogućim izolacionističkim mjerama, Hrvati i Srbi ostali su, napokon, savršeno neobaviješteni o "specifičnostima" međusobnoga razdvajanja kroz "postkomunizam". Prilikom povremena "virenja preko plota", dojavljivači su obje strane nadraživali izvještajima kako je "tamo preko/prijeko" naprosto čisti

užas iliti kaos/haos, kao u kakvoj "tranzicijskoj" džungli, a što su "oni" zapravo i zaslužili. Što je najgore, u predočavanju onoga što je (kod drugih) loše, malo se kada može pretjerati, samo što je žalosno ukoliko se ne prepoznaje da se time stvara alibi za vlastite nakaradnosti! A u slučaju hrvatsko-srpskoga "posebnoga" puta kroz "postkomunizam" (kamo? u demokraciju, liberalni kapitalizam, u Evropu, u globalni iliti "novi svjetski poredak"???) upravo je to bilo na djelu: rugao se lonac loncu, a crni oboje...!

Jedino što se prilikom opisivanja tuđe tranzicijske džungle nije htjelo vidjeti, uočiti, čuti i zapaziti – odnosno, što se uvijek otpisivalo kao nevažno, gotovo nepostojeće – bila je činjenica, da državotvorna buka ("tuđmanizma" i "miloševićevštine") nije bila jednoglasna. Ni s jedne strane drugoj se nije priznavalo čak ni postojanje puko formalne iliti parlamentarne opozicije/oporbe, a nekmoli da se cijeno oglašavanje neformalnih, nevladinih iliti građanskih grupa, a pogotovo ne izoliranih pojedinaca, koji su barem svojim slabašnim piskutom svjedočili o grižnji savjesti ili o gađenju (da ne kažem i o postkomunističkoj "depresiji"). Iz hrvatske perspektive, pogotovo, otprve je bila obavljena radikalna i time bezočna redukcija cjelokupnog "srpstva" (uračunavajući u taj kvantitet i domaće, tj. hrvatske Srbe) i to jednom na "četnički banditizam", a drugi put na "neokomunistički totalitarizam" (to osciliranje između tako ekstremnih diskvalifikacija nije govorilo samo o sveopćoj pojmovnoj pomutnji, već štoviše i o namjeri da se radikalno suprotstavljene ideološke sfere – kao što su bile komunizam i nacifašizam – načelno svedu na jednu razinu: svi su oni Isti! Varam li se mnogo ukoliko pretpostavljam da je iz druge perspektive bilo slično, samo s obrnutim predznacima? Izolacionisti s obje strane bili su dobro obavili svoj posao, uvjereni da je to za vječnost: nepropusno za-

tvorena životinjarila su svoje ostvarene ideale, kao onu "našu stvar" za koju se isplatilo ispovraćati dugu zajedničku povijest/historiju i onda polizati taj izbljuvak!

No, da se vratim ovoj knjižici, ostavljajući spremnijima i pametnijima da sve objasne pomoću generalizacija. "Za našu stvar" intervenirala je u ovome procesu iliti pukome razvoju događaja prema skromnim autorovim mogućnostima, tako što je "agonija postkomunizma" bila komentirana sinkrono (tj., istodobno ili istovremeno s nekim zbivanjima, a ne *post festum* iliti prekasno, kad je već sve ionako svejedno!). Najprije kao djelo u nastajanju, u zatečenosti u zbivanjima koja mi se i kakva ni u snu nisu mogla pričiniti ("Smrknuće u zoru", 1990., prvo poglavlje), postepeno se, ali sve ubrzanije moja zgađenost nad zatečenim počela zgrušavati oko krilatice kako je sve što (nam) se događa dobro, ako je "za našu stvar". Taj doslovno mafijaški aspekt (prava "cosa nostra") hrvatskoga postkomunizma, nastojao sam razotkrivati uspoređo s njegovom pojavnošću, ali nažalost, kao muha udarajući u okno stvarnosti. Postepeno mi se ironiziranje te krilatice – kao one koja pod jednopartijskim režimom iliti pod vlašću "hegemone stranke", kakva je HDZ bio čitavo desetljeće, podrazumijeva prije djelovanje u korist nacionalističke hegemonije, nego rad u svrhu ostvarivanja višestranačkoga sistema – otkrilo kao jedino oružje praktičke spisateljske nemoći.

Potucajući se od nemila do nedraga, po raznim medijskim tribinama, na kojima su povremeno htjeli udomiti i ovakvo pisanje, godinama sam u toj raštrkanosti i nužnoj fragmentarnosti nastojao ostati "na liniji vlastite savjesti" (ponovno, kako se izražava M. Krleža). Prateći agoniju postkomunizma u Hrvatskoj – a jedva preko oka "vireći preko plota" i onu u Srbiji/Jugoslaviji – na kraju sam se ponadao da bi objedinjavanje svih takvih srodnih tekstova,

pisanih čitavo desetljeće u istoj moralističkoj napetosti, možda i naknadno moglo imati nekakvog smisla, ponajprije za sve one koji su svojedobno propustili uočiti i shvatiti što se to s nama događalo.

Sada se, pak, pitam – nakon što je prvo izdanje ove knjižice u Hrvatskoj bilo popraćeno zdušno pohvalnim kritikama – kakvog smisla ima ponuditi isto štivo (doduše, u proširenome izdanju, s novim završnim poglavljem "Hitna služba", 1999.) eventualno zainteresiranome prekograničnome čitateljstvu (onome koje iz viših razloga nije moglo sve da je i htjelo doći do ove knjige iz Hrvatske)? Koga se više tiče i koga je briga za ono što se događalo "tamo preko" (važi u oba pravca!)? Sve su to lanjski (prošlostoljetni) snjegovi i čemu bilo kome dosađivati naknadnim prodavanjem mudrosti? No, svejedno, riskirajući da budem neskroman, ustvrdit ću da tome nije tako i to na jednom znakovitome i obrnutome primjeru.

Uspoređo s ostvarivanjem ovoga novog i proširenog izdanja (moja malenkost kao "inostrani" pisac u Srbiji), dopala mi je čitanja knjiga "Urbani Bušmani. Život i smrt u srpskom postkomunizmu., Teofila Pančića (rođ. 1965. u Skoplju), još jednog od post-jugoslavenskih spisatelja (što je dovoljno reći, da se ne miješam u meandre njegove biografije i putešestvija). Objavljena 2000. godine u Biblioteci XX vek (koja je, evo sunakladnik i moje knjižice), kolumnistička zbirka ovog visprenog autora (a prema jebenom "razlikovnome" rječniku vispren bi se hrvatski "čistije" reklo oštrouman, pronicav, iskričav, blistav..., pa neka tako i bude!) na isti način kao i moja sučeljiva s pitanjem "koga se to još tiče?". Premda Pančićevoj knjizi – zbog još postojećih viših razloga – ne prijete mogućnost relevantne knjižarske distribucije u Hrvatskoj, mnogi zainteresirani proteklih su godina već čuli za oštrinu i duhovitost njegova

pisanja (dovijajući se kako su znali i umjeli povremeno doći do novina u kojima je objavljivao). Sada, kada je i on svoje novinarsko argatovanje "oknjižio" (s ambicijom, koja je potpuno legitimna u ovome poslu), osjećam da je više nego dug prema mlađem kolegi, a ono postaviti relevantno pitanje: kad bi "Urbani Bušmani" mogli, kao što gotovo svaka knjiga zaslužuje, doprijeti do relativno širega čitateljstva i u Hrvatskoj (te u ovdašnjim medijima recenzirani kao djelo objavljeno u istom jezičnome mediju), kakva bi mogla i/ili trebala biti njezina recepcija? Ako znamo da je Pančić u pozamašnome nizu svojih ironičnih feljtona i polemičkih eseja (koje sve, bez razlikovanja trpamo u isti koš tjedne rubrike iliti kolumne, makar da nije isto, kad dvoje rade isto), tematizirao kasne godine (1997.-2000.) postkomunizma ili "tranzicije" u Srbiji (odnosno "simulaciju, zloupotrebu ili izostanak" te iste mnogo žuđene i hvaljene tranzicije), što to još može reći čitateljstvu u Hrvatskoj?

U tome je, zapravo, intrigantnost svake recepcije: ako je stanovito djelo doslovno "intrigantno", naime takvo da pobuđuje na razmišljanje, da izaziva asocijacije, da navodi na problematiziranje, onda njegovo primanje iliti prihvaćanje može biti samo plodotvorno! Ni svaka naknadna spoznaja nije utaman, pa se barem mojoj malenkosti "Urbani Bušmani" otkrivaju kao još jedno lice one iste agonije postkomunizma koju smo propatili u Hrvatskoj. Šokantno je – naravno, najviše za one koji protekloga desetljeća nisu htjeli ama baš nimalo "viriti preko plotu" – kako se u "Urbanim Bušmanima" prozire fatalna zaraznost jedinstvenosti ovih naših prostora (s onu stranu bilo kakve "bratstvenosti"). Jer, da nismo toliko slični u svojim različitostima – potekli, doduše, iz istoga (slavenskoga) izvora, a tokom povijesti/historije oblikovani u posebnim kalupima geo-političke zadatosti – kako bi se i zašto bi se naše priče

toliko zapanjujuće ispreplitale. Ne tražim ni zato nikakve prednosti za ovu svoju "Agoniju postkomunizma u Hrvatskoj" pred Pančićevim "Urbanim Bušmanima", a koje se dvije zbirke barem u nečemu i to kalendarski poklapaju (prva je nastajala između 1990. i 2000. a druga između 1997. i 2000.), već se samo pitam, odgovarajući na postavljeno pitanje jesmo li to doživjeli istu priču na dva načina ili dvije priče na isti način!? Oštricom svoje negativne inteligencije – one koja u svome poricanju općeprihvaćene stvarnosti upućuje na izgubljene moralne temelje – Pančićevi eseji o srpskome postkomunizmu pokazuju mi što sam zanemario i/ili propustio pišući o hrvatskom postkomunizmu (usuđujem se nadati, da je moguće i nešto slično u obrnutome pravcu!).

Naime, Pančić je obdaren – doslovno tako, dakle talentiran, što je oznaka na koju se rijetko pomišlja kad se razmatra novinsko komentiranje ili tzv. kolumnistiku, mada u najboljim primjerima imamo posla sa zaista umjetničkim izražavanjem za koje je nadarenost nužna! – u pravom smislu tog pojma, da iz nasumično izabраниh i naizgled nevažnih pojavnosti u pregnantnom stilu izvuče sintetske ocjene. Pojedini i silom prilika u vremenu i prostoru raštrkani takvi tekstovi ne otkrivaju možda svaki put ovu njegovu sposobnost, ali kad ih ovako čitamo objedinjene onda se može uočiti kako mislilac svakodnevice (iliti tjedni komentator) nadržava zadate okvire jedne trošne forme i postaje pisac društvene sveobuhvatnosti. Od komadićaka svojih tekstova, u kojima izražava svoju svakodnevnu zabrinutost, tako Pančić sastavlja čvrsti mozaik, s kojeg se "život i smrt u srpskom postkomunizmu" očitava živopisno, kao u nekom filmu što se vrti unatrag. Eto zašto me "Urbani Bušmani" posebno intrigiraju: mnogo od onoga što sam želio znati o srpskome postkomunizmu –

kao zrcalnoj slici hrvatskoga – a što nisam imao koga na vrijeme pitati, sada se u ovoj zbirci predočava upravo zapanjujućom jasnoćom. Ako ostavim i/ili zanemarim one još postojeće mrzilačke glasove iz naše hrvatske dubrave – koji bi se u eventualnoj recepciji Pančićeve knjige mogli javiti poznatim gugutanjem: "Pa, zar nismo znali, da je kod njih bilo užasno?!" – čini mi se da bi pozitivan odjek "Urbanih Bušmana" u Hrvatskoj bio baš u ovakvoj mogućnosti sklapanja cjelovitije slike postjugoslavenskog komunizma! "Urbanih Bušmani" naprosto su bili ona "karika koja je nedostajala" da bismo uopće pojmlili kako je i zašto bila moguća ovakva "agonija postkomunizma u Hrvatskoj". Čitajmo što se događalo drugima, da bismo sebe bolje spoznali.

Ako nisam pretjerao s komplimentiranjem Pančiću – s jedva prikrivenom željom da se nešto od toga sruči i na moju stranu vage – onda bi ovakva koincidencija dviju knjižica bila dovoljna za odgovor na pitanje: "Koga se više tiče i koga je briga za ono što se događalo tamo preko?" Dakako, povijest nas ničemu ne uči i zato je stalno ponavljamo, pa sam s tim osjećajem rezignacije, na putu u lošu beskonačnost voljan i ovu svoju knjižicu otpratiti na njeno putovanje u inostranstvo/inozemstvo. Ova rezignacija ipak podliježe jednoj maloj korekciji, prema napatku meni nezaobilaznog Györgya Konráda – iz njegove glasovite "Antipolitike" – koji kaže da "antipolitični civili", među koje sam se trajno brojio, ipak žele, mogu i trebaju "poduzimati stanovite mjere ako procijene da ludilo može poprimiti razmjere opasne za život". Takvi "ne dopuštaju da na javnoj sceni zavladaju grubosti... i paze da se rodoljubivi entuzijazmi ne izrode u spaljivanje knjiga i plinske komore. Imaju izrazito osjećanje odgovornosti za svoje bližnje, za svoje potomke, upozoravaju na moguće opasnosti. Čine to, najčešće, kad je već kasno, međutim, ponekad su nji-

hova upozorenja blagovremena, pa se događa i da preduhitre latentnu katastrofu."

Na kraju, ali ne najmanje važno: drago mi je i cijenim što se na suizdavaštvo ove knjige, sa srpsko-jugoslavenske strane privolio upravo g. Ivan Čolović, kojemu sam osobno i kao autor dužnik još iz davnih dana (negdje između 1985. i 1987.), dok je on još bio urednik u beogradskoj "Prosveti", uzaludno očekujući moj obećani rukopis. Sada se i javno ispričavam za taj propust s nadom da je barem "Za našu stvar" nekakva nadoknada za taj nekadašnji dogovor/ugovor. Obrćući tu krilaticu protiv sebe i nas, dakle ni sa kakvom željom da radim(o) ni za koju i ni za čiju drugu i/ili novu "stvar", ispraćam ovo novo i prošireno izdanje tek kao skromnu knjižicu, ali barem shvatljivu u istom/sličnom (premda i "razlikovnom") jezičnome mediju, upućenu onim čitateljima u svim novo "otvorenim društvima" (usprkos novopodignutim granicama), koji osjećaju da udišemo isti zrak/vazduh nelagode.

Igor Mandić

U Zagrebu, maja/svibnja 2001.